

onoga na zapadu, a to znači i na raskrižju dviju civilizacija i dviju kultura. U svjetlu te ideje valja sagledati i "Povijest Hrvatske" Rumjane Božilove, predstavljene bugarskoj javnosti. Knjiga je utemeljena na literaturi, u kojoj su zastupljeni svi važniji pisci sinteze povijesti Hrvatske u nas, kao i znanstveni djelatnici i pisci povijesnih studija o važnijim pitanjima iz hrvatske povijesti. Zastupljeni su uglavnom svi hrvatski povjesničari našega doba, među njima i nekoliko bugarskih, koji su pisali rasprave o pitanjima iz hrvatske povijesti.

Autorica gore spomenute knjige "Povijest Hrvatske" inače je poznata promicateljica hrvatsko-bugarskih kulturnih i znanstvenih veza. Napisala je već nekoliko knjiga i zapažen broj studija iz hrvatske povijesti. Ovdje ističemo njezin prijevod s hrvatskoga na bugarski jezik Radićeve knjige "Obnovljena Bugarska" s uvodnom studijom i bilješkama (izdanje Instituta za balkanistiku Bugarske akademije nauka iz 1993. godine). Božilova je također 1988. godine u Sofiji objavila knjigu "Nacionalno-oslobodilački pokret u Hrvatskoj s bugarskog stajališta (1878–1914)". Za vrijeme našeg Domovinskog rata ona je također objavila nekoliko članaka o Hrvatskoj, Hrvatima i njihovoj opravdanoj borbi za slobodu i nezavisnost i na taj način bugarskoj javnosti razlagala put osamostaljenja Hrvatske.

Josip Barbarić

Stefka Petkova, Uvod u arhivoznaniето. Sveučilišna naklada "Sv. Ćirili i Metod", Veliko Trnovo, 1994, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, 233 str.

Docent povijesnih znanosti Stefka Petkova, autor je *Uvoda u arhivsku znanost*. Kao što i sam naslov knjige govori, riječ je o priručniku u kojem su objašnjeni temeljni pojmovi arhivske teorije i prakse.

Knjigu čine predgovor i sedamnaest, više ili manje razrađenih poglavlja. Teme obrađene u poglavljima su: pojam i temeljni pojmovi arhivistike, povijest arhivske znanosti u Bugarskoj, Bizantu i Otomanskom carstvu, arhivsko zakonodavstvo, izgradnja nacionalnog arhivskog sustava, teorija arhivskog fonda, vrednovanje, znanstveno-tehnička obrada gradiva, zaštita arhivskog gradiva, informatički sustavi arhiva, znanstvena i kulturna djelatnost arhiva te objavljivanje arhivskih dokumenata.

Uvod u arhivsku znanost je podesan priručnik za upoznavanje s osnovnim pojmovima arhivske znanosti i osnovnim arhivskim djelatnostima, razumljiv i arhivskim i djelatnicima drugih struka, što je vidljivo i iz činjenice da je djelo doživjelo drugo izdanje. Ćitaocima iz Hrvatske posebno može biti zanimljiva povijest i stanje arhivske znanosti u Bugarskoj.

Živana Heđbeli

Arsen Duplancić: Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine, Split 1998, 276 str.

Državni arhiv u Splitu objavio je kao 14. knjigu svojih izdanja *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* neveliki svezak od svega dvanaest listova "Registar svih važnih sadržaja koji postoje u malobrojnim svescima što se nalaze u Arhivu Grada" (*Registro di tutte le materie essenziali esistenti delli pocchi volumi, she s'attrovano nell' Archivio della Città*), što se nalazi u knjižnici Arheološkog muzeja u Splitu.

Povijest Splita osobito je bogata, od antičkih vremena do danas. Iako ju je Grga Novak obradio, na temelju arhivskoga gradiva u Zadru, Veneciji i one iz devetnaestog stoljeća, izgorjele 1943. u splitskoj Općini, brojna su pitanja i zbivanja još ostala neistražena, a mnogo arhivskoga gradiva nekorišteno i neobjavljeno.

Staro arhivsko gradivo Splita, pogotovo ono iz razdoblja mletačke, francuske i austrijske uprave od XV. do XIX. stoljeća, nalazi se danas u više ustanova: u Državnom arhivu u Zadru i u Državnom arhivu, Sveučilišnoj knjižnici i Arheološkom muzeju u Splitu. Veći dio toga, podacima dragocjenoga gradiva, neobjavljen je i neproučen, a mnogo je gradiva, posebno starijega u vrlo lošem stanju očuvanosti, pa iziskuje obilne konzervatorske i restauratorske zahvate. Budući se prošlošću vlastitoga grada najčešće bave znanstvenici istoga grada, a i zbog osiguranja bar djelomičnih potrebnih sredstava iz lokalnih izvora, bilo bi poželjno da svo ovo gradivo bude sakupljeno, sređeno i "liječeno" u Državnom arhivu u Splitu, koji je sada dobio barem za dohledno vrijeme pogodan smještaj u staroj tvrđavi Gripe.

Osim Grge Novaka, do sada su više obrađivali i objavljivali staro splitsko arhivsko gradivo Vladimir Rismondo, Cvito Fisković, Antun Cvitanić, Danica Božić-Bužančić i Arsen Duplancić.

Kada je još u prošlom stoljeću pokrenut časopis *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, objavljivao je i arheološku i ostalu povijesnu građu, a pošto se on već davno opredijelio samo za arheološke priloge, izdanja Povijesnoga (danas Državnog) arhiva u Splitu nastavila su s uspjehom objavljivanje i povijesnoga i kulturno-povijesnoga gradiva.

Dosljedno suvremenom shvaćanju i obrađivanju povijesti ne samo podacima o vladarima, bitkama i plemićima, nego naročito o ustrojstvu života sveukupnog žiteljstva, njihove svakodnevice, njihove materijalne i duhovne kulture, obrađivano i objavljivano gradivo u izdanjima splitskog Državnog arhiva ima posebnu dokumentacijsku vrijednost, a i zanimljivost.

I iz ovih kratkih, naoko oskudnih regesta može se upoznati vrlo raznolik i ne samo povjesničarima nego i laicima, zanimljiv život građana Splita u razdoblju od 17. do 18. st., kojih tada nije bilo više od desetak tisuća, ali koji su se isticali vrlo razvijenom i uspješnom organizacijom društvenog života.

Osobita je zasluga iscrpnog objašnjenja tih lapidarnih regesta, bez sumnje, autora njihove obrade Arsena Duplancića, knjižničara Arheološkog muzeja u Splitu, u kojemu se i čuva obrađeni sveščić.

Važnost tih regesta je u tome što neki od njih dopunjavaju izgubljene sveske Zapisnika splitskog Vijeća u Zadru i Splitu. Međutim, posebna vrijednost ovoga izdanja je u autorovoj iscrpnoj, veoma opširnoj obradi tih kratkih lapidarnih sadržaja. On najprije u vrlo informativnom predgovoru objašnjava ustrojstvo splitske gradske uprave u doba mletačke vlasti Dalmacijom, a zatim svaki registar od svega nekoliko redaka iscrpno objašnjava s po nekoliko stranica podataka koji se odnose na taj sadržaj, navodeći i vrlo opširne izvore u arhivskom gradivu i u stručnoj literaturi. Na taj se način sačuvane ili izgubljene arhivske isprave rastvaraju pred nama u zanimljive opise prošlosti grada Splita u raznim vidovima: političkim, upravnim, gospodarskim, vojnim, kulturnim i dr.

One i njihovi komentari govore o organizaciji upravne i izvršne vlasti u splitskoj Komuni u razdoblju od 1620. do 1755. godine. Nakon predaje Splita Veneciji 1420, na čelu mletačke Dalmacije je generalni providur sa sjedištem u Zadru. Venecija je jamčila Splitu ranije provedenu komunalnu samoupravu, ali je gradski knez, ujedno i zapovjednik vojske (*conte e capitano*) ipak slan iz Venecije, stolujući u reprezentativnoj (kasnije porušenoj) Kneževoj palači na gradskome trgu. On je ujedno i sudac za krivična pitanja, dok su četiri suca, zadužena za građanska pitanja, birani svaka četiri mjeseca iz uglednih splitskih patricijskih obitelji. Uz njih je bilo šest savjetnika. Demokratsko ustrojstvo Venecije, kao i naših jadranskih komuna, što je danas teško predočiti, bilo je i u tome, da se gradska uprava mijenjala svaka tri mjeseca iz redova članova Velikog vijeća, u koju su birani svi zakoniti sinovi splitskih plemića s navršenih 18 (a zatim 16) godina. Sjednice vijeća održavane su u Komunalnoj palači na gradskome trgu (koja je kasnije djelomično bila i kazalište, a također je srušena, osim jednog dijela). Glasovalo se tajno kuglicama u žare. Nedolazak vijećnika se kažnjavao, a to se vrlo često dešavalo, jer su neki vijećnici bili ujedno i brački ili hvarski plemići, pa nisu boravili u Splitu.

Iako je 1462. izglasana zabrana primanja novih članova neplemićkih obitelji u Veliko vijeće, ipak se kasnije odobravao pristup došljaka, naročito onih koji su već imali plemstvo nekih drugih gradova (bračko, poljičko) ili trgovačkih obitelji doseljenih iz apeninskih gradova, a obogaćenih trgovinom s Turcima u međuratnim razdobljima. O prijemu nekih od tih obitelji dugo se raspravljalo. Tako su 1671. i kasnije primljene u Veliko vijeće, dakle u splitsko komunalno plemstvo (što ne odgovara instituciji feudalnog plemstva u kontinentalnoj Hrvatskoj) obitelji Boccareo, Marchi, Gaudenzio, Tommaseo, Cerineo, Arneri, Petrović, Kavanjin, Cambi, Benedetti, Capogrosso, Papalić, Marjanović, Ivelio, Dumaneo i Ostojčić. Ta su primanja

naročito učestala u vrijeme kužnih pošasti i ratova, kada je Vijeće ostajalo s tako malo članova, da nije moglo djelovati niti popuniti sva brojna gradska zaduženja.

O životu u Splitu u tim burnim godinama ratova i mira, bogate trgovine i krajnje oskudice, stalnog antagonizma pučana i plemića, kojih je sporove često morao rješavati sam dužd u Veneciji, a koji je, od straha da se plemstvo ne ojača i usmjeri feudalnom plemstvu kontinentalne Hrvatske, najčešće uzimao u zaštitu pučane, a ne plemiće.

Zanimljive su odredbe splitskog Vijeća u godinama Kandijskog i Morejskog rata, kada je grad bio pun mletačke i papinske vojske, na koju se građani stalno žale. Mletačka posada na splitskom području brojila je u mirno doba 400–450 vojnika, a u ratno 900–1200.

U tom razdoblju, u vrijeme Kandijskog rata gradi se tvrđava Gripe, a na ustrajne molbe građana Venecija utvrđuje grad i pojasom bedema s bastionima, naročito zaslugom vojnog zapovjednika Leonarda Foscola. Zbog gradnje bedema i nužnog brisanog prostora ruše se tada crkva i samostan Sv. Dominika i crkva Sv. Križa. Kasnije, 1725., gradi se crkva Sv. Filipa. Dolaskom istaknutog isusovca Ardelia della Belle i fratara isusovačkog reda, gradi se njihov hospicij.

Splitsko vijeće često raspravlja o primanju u dva ženska samostana, Sv. Arnira i Sv. Marije de Taurello, jer je pristup tim samostanima bio ograničen samo za kćeri splitskih plemića (čime su oni rješavali probleme neudanih kćeri, ali su djevojke samostanima donosile velike miraze u novcu i posjedima).

Nakon rata s Turcima Vijeće dijeli u ratu zaslužnim plemićima oslobođene posjede. Splitu je tada pripadao i otok Šolta, pa se tako posjed u uvali Maslinice daje na korištenje plemićima Martinisima. Naseljnjem i utvrđivanjem otoka osigurava se Split ujedno od gusarskih pljački.

Iako su se u ratovima i inače u upravi gradom istakle neke osobe, mletačka je uprava, pa i splitska, zabranjivala podizanje spomenika, pa se i spomenik najzaslužnijem branitelju Splita i Dalmacije, generalu Foscolu, morao ukloniti.

Vijeće raspravlja o nekim problemima u odnosu na brojnu i vrlo djelatnu židovsku koloniju u gradu. Kao i vlast iz Venecije, i ono se suprotstavlja pritiscima splitskih obrtnika i crkvenih vlasti da se Židovima zabrane neka zanimanja, poput liječničkog ili trgovine živežnim namirnicama.

Vijeće je priječilo nekontroliranu sječu šume na Marjanu i na Šolti radi svrsishodnijeg korištenja drvene građe; također, radi opskrbe vapnenica na Šolti, naročito korisnih u ratnim godinama gradnje utvrđenja.

Klaonica je bila u luci, izvan gradskih zidina, riba se prodavala, a zatim i drva, na trgu pred palačom Milesi. U loži Komunalne palače bile su mjere za žito, mast, drva, vapno; također i na žitnom i stočnom pazaru na Pisturi.

Iz rasprava i zaključaka splitskog Vijeća doznajemo i o kulturnim djelatnostima u gradu. Tako se raspravljalo o čuvanju arhiva komunalnih spisa, propisanom još u Statutu iz 1312. godine. Raspravlja se i o tiskanju gradskog Statuta, što ipak nije uslijedilo, kao u ostalim dalmatinskim komunama. Vijeće se brine i o postavljanju novih orgulja u katedrali 1702. godine, kao i o imenovanju orguljaša-kapelnika. Također i o proširenju katedrale.

Doznajemo da je Ivan Paštrić darovao oko 1702. novoosnovanom sjemeništu gotovo 600 knjiga, čime je ustanovljena prva javna knjižnica u gradu, a kao knjižničari imenovani su najistaknutiji tadašnji patriciji na kulturnom polju Jeronim Kavanjin i Ivan Petar Marchi. U Vijeću se spominje i igranje alke u Splitu 1743. godine.

Inače se u Vijeću često raspravlja, pa i svađa, o pravu nošenja svečane odjeće komunalnih djelatnika, od kneza pa naniže, o njihovom mjestu u katedrali, u procesijama i sl.

Spomenimo tek usput jedan podatak (u vezi s tvrdnjama naših susjeda o srpstvu dalmatinskih gradova): neki su pravoslavci namjeravali od dužda tražiti dopuštenje gradnje pravoslavne crkve u gradu, radi stranih trgovaca koji su dolazili u Split. Međutim, budući da je zapovjednik Klisa Zorzi Calergi bio jedini pravoslavac nastanjen u gradu, splitsko Vijeće to nije podržalo.

Na kraju autor objavljuje vrlo opširnu literaturu korištenu u komentiranju regesta; također kazala osoba, lokaliteta i predmeta.

Duško Kečkemet

Onni Talas, Muistelma – Itsenäisyssenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki 1960, 379 str. (Onni Talas, Sjećanja, prijevod Boris Vidović)

Onni Eugen Aleksander Talas (Lappeenranta, 15.6.1877. – Helsinki, 1958) bio je jedan od najpoznatijih finskih diplomata neposredno nakon njezina osamostaljenja. Rođen je u obitelji helsinškog trgovca i do 1895. nosio je prezime Gratschoff. Premda Finac protestanske vjeroispovijesti, oca su mu zbog tog prezimena često smatrali Rusom. Riječ je, najvjerojatnije, o specifično finskom načinu stjecanja prezimena. Finska je, naime, prvo bila više stoljeća u sastavu Švedske, a zadnjih sto i nešto godina prije osamostaljenja imala je status Velikog Vojvodstva u sastavu Ruskog carstva i uživala znatnu autonomiju. U minulim stoljećima švedski su vlastodršci često novačili Fince u svoju vojsku i davali im pri upisivanju u vojni registar švedska prezimena, a slično se, premda u manjem opsegu, događalo i u vrijeme ruske vladavine. Zato i danas, kad je postotak finskih Šveđana pao ispod 5%, mnogi Finci nose švedska prezimena, a još uvijek se nađe i čistih Finaca s ruskim prezime-